

Yüzyıllık cumhuriyetimizde tıp eğitiminin yolculuğu

The journey of medical education in our century-old republic

Hatice Şahin

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 29 Ekim 1923 yılından bu yana yüz yıl geçti. Ne mutlu bizlere ki, Atatürk gibi ileri görüşlü bir lidere sahibiz. Cumhuriyetin kazanımları olarak adlandırılan devrimler içinde yükseköğretim ve tıp eğitimi alanında yapılan çalışmalar da yer almaktadır. Atatürk tarafından kültür / üniversite reformu olarak başlatılan çalışmalarda yüz yıllık sürede yaşanan olumlu-olumsuz değişimler bu yazıda özetlenecektir. Yazının amacı okuyucularımızı ülkemizin yükseköğretim-tıp eğitimi tarihi konusunda bir yolculuğa çıkarmak ve tıp eğitimi ile ilgilenen tüm tarafların gelecekte yapacakları çalışmalara ışık tutmaktır. Cumhuriyetimizin yaşında olan modern tıp eğitimimizin dünya çapında değerli hekimler yetiştirmesi ülkemizi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmada anahtar özelliğindedir. Daha nice yüz yıllara dileği ile iyi okumalar.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet, Atatürk, tıp eğitimi, yükseköğretim, yüzüncü yıl.

ABSTRACT

The Republic of Türkiye, which was declared on October 29, 1923, is one hundred years old. We are happy to have a visionary leader like Atatürk. Studies carried out in the field of higher education and medical education are also among the revolutions called achievements of our Republic. In this article, the positive and negative changes experienced over a hundred years in the studies initiated by Atatürk as a cultural / university reform will be summarized. The aim of the article is to take our readers on a journey about the history of higher education and medical education in our country and to shed light on the future studies of all parties interested in medical education.

Through our modern medical education, which is the same age as our Republic, valuable physicians will be trained worldwide, and our country will rise to the level of contemporary civilizations.

Wishing you many more centuries of happy reading.

Keywords: Republic, Ataturk, medical education, higher education, centenary.

GİRİŞ

Bu yıl Türkiye Cumhuriyetinin yüz yaşında oldu. Cumhuriyetin ilanı ile sağlam temellere sahip alanlardan biri de tıp eğitimi olmuştur. Bu yazıda yüzyıllık sürede ülkemizde tıp eğitimi alanında yaşanan değişimler ve gelişmeler hakkında bilgi aktarılacaktır.

Modern tıp eğitimimizin bir asırlık zaman dilimini anlatmak ve anlamak için çerçevesinin çizilmesine ihtiyaç vardır. Eğer bu çerçeveyi tıp eğitiminin bir yolculuğu ve bu yolculukta şahit olduklarımızı aktarma şeklinde algılasak,

yolculuğa hazırlanma, yolculuğun sonunda değişimlerin olması ve yeni kazanımların olacağını göz önüne almak gereklidir.

Yüzyıllık yolculuk içinde tıp eğitimini ele alan resmi kaynaklar, kitaplar, yayınlar, anılar ve sinema filmlerinin ortak özelliğinin; hekim kimdir?, nasıl hekim olunur?, tıp eğitiminde değişimler nasıl olmuş?, ilk tıp fakültesi ne zaman açılmış? gibi bazı soruların sorulması ve yanıt verilmesi olduğu görülecektir (1,2,3,4)

Sorumlu yazar: Hatice Şahin
Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir,
Türkiye
E-posta: hatice.sahin@ege.edu.tr
Başvuru tarihi: 05.02.2024 Kabul tarihi: 25.02.2024

Cumhuriyetimizle yaşıt tıp eğitiminin son yüz yılını anlayabilmek için ülkenin nüfus yapısındaki, öncelikli sağlık sorunlarındaki, sağlık hizmet örgütlenmesi ve insan gücü planlamadaki, eğitim ve sağlık politikalarındaki değişimin de dikkate alınması gereklidir.

Yüzyılın başında ülkemizdeki durum

1900'lü yılların başında ülkemizin durumu değerlendirildiğinde; savaşlardan yorgun (Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş savaşları), üretken nüfusunu kaybetmiş (13.6 milyon), kadın ve çocuk ölümlülüklerinin yoğun (bebek ölümü % 60), enfeksiyon hastalıkları yaygın (trahom, sıtma, frengi, tifüs, verem), nüfusun % 80'i kırsalda yaşamakta, sağlık hizmet sunumunun (koruyucu-tedavi edici) ve yeterli hekim - sağlık çalışanının olmadığı, elektriğin bile yalnızca İstanbul ve İzmir'in bazı semtlerinde olduğu görülmektedir (5,6,7). Bu koşullardaki bir ülkenin kalkınması ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşması ancak Mustafa Kemal Atatürk gibi ileri görüşlü ve akıllı bir lider sayesinde olacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1919 yılında kurtuluş mücadelesini başlatacağı Samsun'a doğru yola çıktığı Bandırma Vapurunda yanında üç (Dr. İbrahim Tali Öngören, Dr. Refik Saydam, Dr. Behçet Adil Feyzioğlu) hekimin bulunması, hekimlerin kurtuluş mücadelesinde aktif rol aldıklarının göstergesidir (Şekil-1) (8). Sonraki yıllarda gerek kongrelerde delege, ilk mecliste mebus, gerekse bakan olarak görev alan hekimlerin olması Tıbbiyelinin her daim Atatürk'ün yanında olduğunu kanıtlar.

Şekil-1. Bandırma Vapuru

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Band%C4%B1rma_Vapuru)

Kurtuluş mücadelesinin başında 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ile ülkenin sağlık durumu dikkate alınmış ve Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti (3 numaralı Kanun; 2 Mayıs 1920) kurulmuştur

(Şekil-2). Ülkenin sağlık koşullarının iyileştirilmesi çalışmaları böylece cumhuriyetin ilanından önce başlamıştır. İlk Sağlık Bakanı Dr. Adnan Adıvar'dır (Şekil-3). Sağlık Bakanlığı'nın ile faaliyetleri sağlık personeli ve hekimlere yönelik personel envanterinin çıkarılması, merkez ve taşra sağlık kurumlarının oluşturulması, savaş sırasında göçmen sorunları, öksüz çocukların korunması ve savaş yaralarının tedavisi ile ilgilenmek olmuştur.

Şekil-2. TBMM'nin açılışı

(<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/19-mayis-1919dan-tbmmnin-acilisina/1459496>)

Şekil-3. Dr. Adnan Adıvar

(<https://www.biyografiya.com/biyografi/5844>)

Cumhuriyetin ilanından önce tıp eğitiminde durum değerlendirildiğinde; ülkemizde ilk tıp eğitimi 1827'de Tıphane-i Amire ve Cerrahane-i Mamure kurulması ile başlamıştır. Bunu 1839'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ve 1909'da Darülfünun Tıp Fakültesinde verilen eğitimler izlemiştir (Şekil-4). Tıp eğitiminin içeriğini askeri tıp (yaralanma ve cerrahi) oluşturmakta, usta çırak teması ile öğrenme gerçekleştirilmekte ve öğrenme kaynakları da ağırlıklı olarak Fransızcadır. Mezunların istihdamı savaş gerisinde sağlanmakta ve ülkede yangın bir sağlık hizmet ağının olmadığı görülmektedir.

Şekil-4. Darülfünun Tıp Fakültesi

(<https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/bir-egitim-yuvasinin-tarihi-darulfunun>)

1900'lü yılların başında dünyadaki tıp eğitimine bakıldığında; Abraham Flexner'in hazırladığı rapor ile tıp eğitiminde değişimler olmuş, Amerikan Tıp Birliğinin kurulmuş, Alman ekolü ile Avrupa üniversiteleri kurulmuş, hekimliğin toplumsal sorumluluğu adına eğitime odaklanılmış ve sertifikalandırılması ve denetimi başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanı ve Tıp Eğitimi

Cumhuriyetimizin 29 Ekim 1923 ilan edilmesi ile başta sağlık ve eğitim olmak üzere pek çok gelişme yaşanmıştır (Şekil- 5). Özellikle Cumhuriyetin ilk on yılındaki çalışmalar günümüze kadar uzanan kazanımların oluşmasını sağlamıştır. Onuncu yıl marşında karşılığını bulan bu gelişmelerin tıp eğitimini ilgilendiren başlıkları şu şekilde özetlenebilir.

Şekil-5. Cumhuriyetin ilanı

(<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhuriyetin-ilani-ve-ataturkun-cumhurbaskani-unvaniyla-ilk-konusmasi-aa-arsivi-ve-tbmm-kayitlarinda/2021933>)

Cumhuriyet dönemi ilk Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'dır (Şekil-6). Yurtdışındaki gözlemleri ve deneyimleri ile oluşturduğu sağlık politikası ile ülkenin en ücra köşesine kadar hizmet

götürülmesini hedeflemiştir (2,6,9). Ancak yeterli hekimin ve sağlık çalışanının olmaması nedeniyle o dönemde tıp eğitimi veren Darülfünun kontenjanlarının artırılmasını istemiş ve Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ile Hıfzıssıhha Okulunu açmıştır (Şekil-7). Tıp okuyacak öğrencilerin barınması için ücretsiz Talebe Yurtları açmıştır. Sağlık hizmetinde koruyucu hekimliğe önem vermiş, özellikle sıtma, verem, frengi ve trahom gibi yaygın enfeksiyon hastalıkları ile mücadele için dikey sağlık örgütlenmeleri (sıtma savaş, verem savaş gibi) kurmuştur. Tedavi edici hekimliğin yerel yönetimlerin sorumluluğunda olduğunu belirtmiş ve bu amaçla ülkemizde örnek olması adına Numune hastanelerinin açılmasını sağlamıştır.

Şekil-6. Dr. Refik Saydam

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Refik_Saydam)

Şekil-7. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü

(<https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ges/hyg/trindex.htm>)

1924 Anayasasına göre sağlık hizmet sunumu devletin asli görevidir (10). Refik Saydam dönemi olarak da adlandırılan bu süreçte günümüzde de geçerli olan 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun (1928), 1262 sayılı Tıbbi Müstahzarlar Kanunu (1928) ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930) ile

sağlık hizmeti güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sağlık memuru ve ebe okulları açılmış, aşı üretimi ve kampanyaları başlatılmış, ilk nüfus sayımı (1928) yapılarak ülkenin sağlık envanteri çıkarılmıştır (11). Tıp eğitiminin içeriği disipline dayalı hastane tabanlı öğrenme ile sağlık envanterine göre öncelikli sağlık sorunları (kadın ve çocuk sağlığı ile enfeksiyon hastalıkları ile mücadele) odaklı oluşturulmuş, öğrenme hastane tabanlı ve usta çırak teması ile olmuş, eğitimin dili Fransızca ve Osmanlıca karışık olmuş ve mezunların çalışabilmesi için hükümet tabiplikleri kurulmuş, mecburi hizmet yükümlülüğü getirilmiştir.

Üniversite Reformu ve Tıp Eğitimi

Cumhuriyetin ilanını takip eden ilk beş yılda Darülfünun maddi ve idari yönden özerkliğini de kullanarak istenen nitelik ve nicelikte mezun verememiştir (1). Buna dikkati çeken uyarılar ile kuruma bir yıllık toparlanma süresi tanınmıştır. 1932 yılına gelindiğinde Darülfünunda bir değişikliğin olmadığı görülmüş ve 16 Ocak 1932'de İsviçreli Eğitimci Albert Malche ülkeye davet edilmiş ve yükseköğretime dair bir rapor hazırlaması istenmiştir (1). Dört buçuk aylık bir çalışma sonrasında yayınlanan ve Malche Raporu (29 Mayıs 1932) olarak isimlendirilen metinde özetle yükseköğretime dair şu bilgilere yer verilmiştir (1).

- Türkçe bilimsel yayınlar yeterli değildir,
- Müderrislere ve muallimlere ödenen ücretler azdır. Bu nedenle onlar yan görevler almaya yönelmekte, bu da öğretimin düzeyini düşürmektedir.
- Dersler eskimiş kuramsal yöntemlerle verilmektedir.
- Bu bilgiler pratiğe dönüştürülmemekte, uygulama yapılmamaktadır.
- Öğretim kadrosunun yabancı dil bilgileri yetersizdir. Bu ortamda geleceğin öğretim üyelerine yetiştirmeye olanak yoktur.
- Kurumun özerkliği ve öğretim üyelerinin atanmalarında izlenen yöntemler dezavantaj içermektedir.

Atatürk Malche Raporu dikkatlice okumuş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır. "Okuduğumuz rapor bir bakıma güya Türkiye'de bir âli tahsil müessesesi (yükseköğretim kurumu) kurmak için nasihatleri ihtiva ediyor; hâlbuki hakikatte bütün Türkiye' de bir kültür programının ne olmasına, nasıl olmasına işarettir. O halde bizim için

İstanbul Darülfünunu'nu ne yapalım diye bir mesele mevcut değildir. Bizim için, bütün Türkiye'de nasıl bir kültür planı yapalım, mesele budur. İşte biz, yalnız ve ancak biz, mudil (karmaşık) bir mesele karşısındayız ve onu behemehâl halletmek mecburiyetindeyiz. Bu mesele vazih surette hallolunmadıkça İstanbul Darülfünunu'nun ıslahından bahsetmek ayıptır, abestir, bîmanadır (manasızdır)" Bu değerlendirme ile Üniversite veya Kültür Reformu'na ilişkin çalışmalar başlatılmıştır (1).

Modern Tıp Eğitimi

31.05.1933 tarihli ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun ile Darülfünun bir günde kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. 29 Mayıs 1934 tarihinde, 2467 sayılı İstanbul Üniversitesinin Muvazene-i Umumiyyeye Alınmasına Dair Kanun kabul edilerek 1 Haziran 1934'te yürürlüğe girmiş, bu kanunla İstanbul Üniversitesi, Üniversiteyi oluşturan Fakülteler ve bunlara bağlı okullar bütçeye dahil edilmiş ve 2252 sayılı Kanun kaldırılmıştır. İstanbul Üniversite'nde ilk etapta tıp, hukuk, edebiyat ve fen fakülteleri kurulmuştur (1,12,13). Adolf Hitler'in iktidara gelmesi ile ülkeden kovulan Yahudi bilim adamlarının ülkemize davet edilmesi ve yapılan anlaşmalar ile İstanbul Üniversitesi'nde göreve başlamaları yükseköğretimde Alman ekolünün yerleşmesine neden olmuştur (1,2,13,14). Eğitim Alman ekolüne uygun olarak büyük amfilerde yürütülmüş, Alman öğretim üyeleri kendilerine eşlik eden tercümanlar vasıtası ile derslerini Türkçe anlatmış ve ilk bir yıl içinde Türkçe ders kitabı ve yayınlar yazmışlardır (13). Alman öğretim üyelerinin dışında Darülfünunda görev alan bazı eğitimciler ve yurt dışına eğitime gönderilen kişiler de İstanbul Üniversitesinde eğitici olarak görev almışlardır.

Ülkemizde çocuk sağlığı ve hastalıkları alanının kurucusu olarak adlandırılan Prof. Dr. Albert Eckstein (Şekil-8), Atatürk'ün de isteği ile Türkiye'de Çocukların Durumu raporunu hazırlamıştır (15,16). Tıp eğitimi içinde ülkede o zamanlar öncelikli olan sağlık sorunlarının ele alındığı ve kanıta-veriye dayalı bir eğitim içeriği oluşturulduğu görülmektedir. Prof. Dr. Albert Eckstein sonraki yıllarda Ankara Üniversitesi'nin kurulmasında da emeği olan öğretim üyelerinden biridir. Tıp eğitimi açısından önemli olan diğer bir faaliyet de bilginin üretilmesi ve yaygınlaştırılması faaliyetidir. 1938 yılında ilk Türk Pediatri Kongresinin düzenlenmesi buna örnektir.

Şekil-8. Dr. Albert Eckstein

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Albert_Eckstein)

Üniversite Reformu ile birlikte tıp eğitiminde yaşanan değişimler şöyle özetlenebilir; modern anlamda tıp eğitimi uygulanmaya başlandı ve tıp fakültelerinin kurulmasına neden oldu. Eğitimde veriye dayalı bir içerik oluşturuldu, sağlıklı bir toplum yaratmak eğitimin hedefi olarak belirlendi, Türkçe eğitim ile öğrenmenin etkinliği artırıldı, kız öğrenciler tıp fakültelerine kabul edildi, kongreler ve tıp dergileri ile güncel bilgiler sunuldu, Alman hocaların kaynak kitap üretimi ile öğrenme kaynakları zenginleşti ve yurt dışına gönderilen hekimler oldu ve dünya çapında ün kazandılar.

Çok Partili Döneme Geçiş ve Tıp Eğitimi

10 Kasım 1938 yılında Atatürk'ün vefatı ile birlikte üniversite reformu kapsamında başlatılan çalışmalarda aksamalar olmuştur. Alman bilim adamları ile yapılan anlaşmalar ve yükümlülükleri yeterince takip edilememiş, öğretim üyeleri arasındaki çatışmalar ve II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Almanya'ya dönmüşler, tıp eğitimi ve sağlık hizmetinin verileceği hastanelerin yapımı aksamış ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması ile farklı bir dönem başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan kalkınma hedeflerini gerçekleştirme ve tüm dünyayı etkileyen savaş ülkemizde de sıkı ekonomik tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile Amerika Birleşik Devletleri tarafından Avrupa'yı kalkındırma amacıyla Marshal Planı ortaya konmuştur (17,18). İsmet İnönü de bu plandan yararlanmak istemiştir. Marshal Planından yararlanmada demokratikleşme ve çok partili döneme geçilmesi koşulu ile ülkemizde 1944 yılında ikinci bir partinin kurulması ve 1946 seçimleri ile de çok partili döneme geçiş yaşanmıştır. 1946 seçimlerinde iktidara gelen Adnan Menderes ve ekibi Marshal planı gereği ülkemize gelen yardımı tarımsal alanda kalkınmada kullanmış ve ülke tarihinden benzersiz bir refahın yaşanmasına neden

olmuştur. Bu dönemde Sağlık Bakanı olan Dr. Behçet Uz (Şekil-9) ile sağlık hizmet sunumu ve tıp eğitimi için de yeni bir dönem başlamıştır (6,19,20). Nüfus hareketliliği yaşanmış ve kente göçler başlamıştır. Hekim sayısındaki artış yeterli görülmemiş ve sağlık hizmetinin sunum politikası değiştirilmiştir. Ülkemizde ilk kez uzmanlık eğitimi Behçet Uz döneminde başlamıştır. Hekimlerin istihdamında hükümet tabiplikleri yerine sağlık merkezi yapısı getirilmiş, köy ebesi, köy sağlık memuru uygulaması başlatılmıştır. Tedavi edici sağlık hizmeti yerel yönetimlerden alınmış ve devletin asli görevlerinden biri olarak kabul edilmiş, devlet hastaneleri ismi ile yeni sağlık kuruluşları açılmaya başlanmıştır. Salgın hastalıkların önceki yıllardaki çabalar ile kontrol altına alınması ile birlikte dikey örgütlenmelerin bir kısmı kapatılmıştır. Yeni üniversiteler ve tıp fakülteleri kurulmuş, Alman bilim adamları sayesinde yetişen ve yurt dışında eğitim alan öğretim üyeleri tıp eğitimi içinde yer almıştır. 1946 yılında 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu kabul edilmiş ve yükseköğretim alanını ele alan bir mevzuat yaşama geçirilmiştir (21,22). Bu kanun ile Eğitim Bakanlığına yükseköğretim alanında geniş yetki verilmiş ve üniversitelere özerklik olarak adlandırılan üniversite yönetiminde kurulların etkili olduğu bir dönem başlamıştır. 1952 yılında Türk Tabipleri Birliği'nin kurulması tıp eğitiminin kurumsallaşması ve hekimlerin örgütlenmesi bakımından önemli bir adımdır. Bu dönemde ilk kez 10 yıllık sağlık planı yapılmış ve planlı dönem başlamıştır. Yine tedavi ve ilaç temini amacıyla Sağlık ve Sosyal Hizmetler Kurumu bu dönemde kurulmuştur. Ülkemiz yedi bölgeye ayrılmış ve her bölgede tıp fakültelerinin kurulması hedeflenmiştir. Tıp fakültelerinde içerik olarak ülkenin öncelikli sorunları yer almış, eğitim hastane tabanlı ve usta çırak usulü kullanılarak verilmiştir. Marshal planının diğer bir yansıması da eğitim ekolüne olmuş, özellikle Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kurulması ve eğitime başlaması ile yükseköğretimde Amerikan ekolünün uygulandığı bir dönem başlamıştır.

Şekil-9. Dr. Behçet Uz

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Beh%C3%A7et_Uz)

İhtilaller ve Tıp Eğitimi

1950 seçimlerinde yine iktidara gelen Adnan Menderes hükümetinin kontrol ve baskı odaklı yönetim anlayışı başta tıp fakültesi öğretim üyeleri olmak üzere öğretim üyeleri ve üniversiteler içinde huzursuzluğa neden olmuştur. Takip eden zamanda 1960 ihtilali olmuş ve sonrasında öğretim üyelerinin desteği ile oluşturulan 1961 Anayasası ülke tarihimizde yükseköğretim adına en özgürlükçü dönemi başlatmıştır. Tüm darbe dönemlerinde olduğu gibi 1960 ihtilali de 147'likler denen bir grup öğretim üyesinin üniversiteden dönüşü olmaksızın uzaklaştırılmasına neden olmuştur (23). Tıp eğitimi adına ciddi bir eğitici kaybının yaşandığı bu dönemde Sağlık Bakanlığı'nda Müsteşar olan Dr. Nusret Fişek'in (Şekil-10) emekleri ile 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ile ülkemizde entegre, kapsayıcı bir sağlık hizmetinin sunulması hedeflenmiştir. Bu hizmet sunumu için yetiştirilecek öğrencilerin eğitimlerinin de kırsal hekimlik stajı ile desteklenmesi planlanmış ve uygulanmıştır (6). Yine bu dönemde sağlık hizmetleri Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yer almıştır.

Şekil-10. Dr. Nusret Fişek

(<https://www.istabip.org.tr/412-prof-dr-nusret-fiekin-yaam-oeykuesue-.html>)

Nusret Fişek Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde tıp eğitimi; Eğitim araştırma bölgelerinin tesisi ile tolum içinde verilmeye başlanmış, yeni tıp fakülteleri açılmış, eğitimin içeriği ülkenin öncelikli sağlık sorunları olmuştur. Sağlık ocakları ve sağlık evleri açılmıştır. Sağlık ekibi kavramının ilk kez dile getirildiği bir dönemdir. Eğiticilerin tam gün esasına göre çalışması benimsenmiştir. Yine bu dönemde 1973 yılında 4936 sayılı kanun kaldırılmış ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu ile ülkemizdeki yükseköğretim yeni bir mevzuatla

yönetilir hale gelmiştir (24). Ancak bu kanunun bazı maddeleri 1975 yılında iptal edilmiştir.

1980 ihtilali ile ülkemizde yeni bir dönem başlamış ve bu dönemin yükseköğretime, dolayısı ile tıp eğitimine etkileri ortaya çıkmıştır. İhtilal sonrası dönemde tam gün yasası yürürlükten kaldırılmış, devlet sağlık hizmet sunumundan çekilmiş, sağlık sigortası olmayanlar için yeşil kart uygulaması başlatılmış, liberal politikaların etkisi ile tıp fakültesi sayılarında artış yaşanmış, sağlık hizmet sunumunda özelleştirme politikaları uygulanmaya başlamış ve sağlık reformları kavramı hayatımıza girmiştir. Sağlık Bakanları (23 yılda 19 bakan) ve politikaları sıklıkla değişmiştir. Yükseköğretimde yeni bir düzenlemenin gerekli olduğunu savunanlar, eski sisteme ilişkin şu sorunları öne çıkarmışlardır (22):

- Seçime dayanan yönetim özerkliğinin istenildiği gibi işlememiştir,
- Taşra üniversitelerine öğretim üyesi bulunamamaktadır,
- Genel düzenleme ve eşgüdüm eksikliği vardır,
- Eğitim, araştırma ve yayınlarda etkin ve nesnel bir denetim söz konusu değildir.

Bu gerekçelere dayanarak 6 Kasım 1981 tarihli 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuş ve ülkemizde halen geçerli olan yükseköğretim mevzuatı işler hale gelmiştir (25).

1982 Anayasası'nda "Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir" denmektedir (26). Böylece devlet sağlık hizmeti sunumundan elini çekmekte, hizmetleri özelleştirmekte ve verilen hizmeti denetler duruma gelmektedir. Anayasadaki bu vurgu ile değişen sağlık hizmet sunumu hizmet içinde yer alacak hekimlerin eğitimine de yansımacaktır.

Milenyum ve Tıp Eğitimi

1980 ihtilali ile öncesinde olduğu gibi "1402'lik hocalar" olarak adlandırılan öğretim üyeleri üniversitelerden uzaklaştırılmış ve tıbbiye yine

ciddi bir eğitici kaybına uğramıştır (27). 1980-2000 yılları arasında ülkemizde dünyadaki gelişmelere paralel olarak değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Bunlar kısaca özetlenecek olursa;

- Dünyadaki değişimlerle paralel müfredat ve sınav sistemlerini değiştirme çalışmaları yapılmış,
- Eğitim programında kurul-komite yapısı ile entegre öğrenmeye geçilmiş,
- Mecburi hizmet uygulaması tekrar gündeme getirilmiş,
- 1987 yılından itibaren Tıpta uzmanlık sınavı uygulaması getirilmiş ve ÖSYM vasıtası ile yapılar hale gelmiş, TUS sınavını bypass eden yurtdışı başlangıçlı uzmanlık eğitimleri verilmiş ve hayatımıza TUS dersaneleri gerçeği girmiş,
- 1998 yılında ilki Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinde olmak üzere Tıp Eğitimi Anabilim dalları kurulmuş ve Tıp Eğitimi Kongreleri ile ülkemizde verilen tıp eğitimi konuşulur hale gelmiştir.

Milenyum ile birlikte liberal politikaların ülkemizdeki sağlık sistemi ve sağlık politikalarının üzerindeki etkisi daha fazla hissedilir hale gelmiştir. Sağlıkta dönüşüm politikaları uygulanmaya başlanmış, bağlantılı olarak özelleştirmeler ve birinci basamak sağlık hizmet sunumu değişmiştir. Önceki dönemlerde mezunların %80'i sağlık ocaklarında çalışırken, sağlık politikalarının değişimi ile mezunların % 60'ı devlet hastaneleri acil serviste istihdam edilir hale gelmiştir. Tek başına mezunların istihdam özelliklerinin değişmesi bile tıp fakültesi eğitimlerinin içerik ve uygulamasında değişimlere neden olmuştur. Aile hekimliği uygulaması ile 224 sayılı kanunla getirilen dar alanda kapsayıcı ve entegre sağlık hizmeti sunumu parçalanmış, koruyucu sağlık hizmetleri ötelenmiş ve tedavi edici hizmet ön plana çıkmıştır. Bu durum da tıp eğitiminin eğitim araştırma bölgelerinde-toplum içinde uygulanmasının kaldırılmasına, tıp eğitiminin hastanelere sıkıştırılmasına neden olmuştur. Sağlık Bakanlığı'nda projeler döneminin başlaması ile birlikte koruma programları başlatılmış, her bir koruma programının tek başına hedefleri ve uygulanması tıp eğitiminde hizmet sunumunun entegre anlatılmasını engellemiştir.

2010'lu yılların başında Sağlık Bakanlığı tarafından hekim işgücü planlaması konusunda çalışma başlatılmasına rağmen halen rasyonel bir planlama söz konusu değildir. İnsan gücü planlamasının olmaması nedeniyle ülkemizin

hekim ihtiyacı ve hangi alanda ve kurumda çalışacağına ilişkin kararlar rasyonel zeminden uzaktır. Bu durumun tıp eğitimine yansıyan etkisi ise politik nedenlerle ilçelere bile tıp fakültelerinin açılması, öğrencisi olmayan tıp fakültelerinin olması, tıp fakültelerine fazla sayıda öğrenci kabul edilmesi, yurtdışından uluslararası öğrenci kabulü ile görülür hale gelmiştir.

İzlenen hükümet politikaları ve hasta memnuniyeti odaklı sağlık hizmetinin sonucu olarak başta hekimler olmak üzere sağlıkta şiddet olgularının yaşanması tıp eğitimi ve uzmanlık alanları tercihinin değişmesine neden olmuştur. Sağlık hizmetindeki defansif tıp uygulamaları nedeniyle tıp eğitimi ve uzmanlık eğitiminde öğrenilenlerin uygulanmasını olumsuz etkilemektedir. Kısacası ülkemizde benimsenen politikalar nedeniyle hekimlik mesleği değersizleştirilmiş, kazançları eğitimlerinin ağırlık ve süresi ile bağlantılı biçimde iyileştirilememiş ve genç mezunların yurtdışına göçlerine neden olmuştur.

2011 yılından itibaren uygulanan sağlıkta performans uygulaması hekimlerin yaşam boyu öğrenme ve sürekli mesleki gelişim etkinliklerini olumsuz etkilemiş, hekimliği sürekli hasta hizmeti içine sıkıştırmıştır.

Yüzyıllık sürede; ülkemizde büyük umutlarla açılan tıp fakültesi sayısı 128'e çıkmış, Türkçe tıp eğitiminin verilmesinin değeri anlaşılammış İngilizce eğitim veren ve hastanesi olmayan tıp fakülteleri kurulmuş, kabul edilecek öğrenci sayısı ülkenin gereksinimlerine ve fakültelerin olanaklarına göre belirlenmemiş, toplum içinde tıp eğitiminden vazgeçilmiş, pandemi ve depremler gibi olağandışı nedenlerle tıp eğitimine ara verilmiş ve online tıp eğitimi kavramı ile tanışmamıza vesile olmuştur.

Bu olumsuzluklara rağmen ülkemizde son yirmi yılda tıp eğitiminin daha iyi verilmesi için çabalar da vardır. Bunlardan bir kısmı aşağıda özetlenmiştir;

- Tıp Dekanları Konseyinin kurulması,
- Ulusal Çekirdek eğitim programlarının oluşturulması ve yıllar içinde güncellenmesi,
- Tıp eğitimi programlarının akredite ve re akredite edilmesi,
- Tıp eğitimi müfredatlarında içerik ulusal çekirdek eğitim programına göre güncellemelerin yapılması ve içeriğinin entegre edilmesi,
- Manken, maket, dijital olanaklar ile öğrenme kaynaklarında çeşitliliğin sağlanması,

- Mezunların tıp dışı donanım kazanması için eğitim programında davranışsal, sosyal ve beşeri bilim başlıklarının bulunması.

Son Söz

Cumhuriyetimizin ilk asrında ülkemizdeki yükseköğretim ve tıp eğitimine ilişkin yolculuğumuz bazı duygularımızı uyandırdı. Bu duyguları Cumhuriyetin eğitim ve sağlık alanındaki kazanımları ışığında SWOT ile analiz ettiğimizde aşağıdaki saptamaları yapmak mümkündür.

Cumhuriyetimiz özellikle ilk on yılda belirlenen hedefler, hissedilen aidiyet duygusu, ulusal bilinç ve yapılan çalışmalar ile çok sağlam temellere sahiptir. Hekimler ise kurtuluş savaşının başından itibaren bu ulusun en duyarlı ve çalışkan kesimini oluşturmaktadır. Böyle entelektüel kapasitesi yüksek bir kesime sahip olmak bir ulusun en büyük zenginliğidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin gereksinimlerinden yola çıkılarak çıkarılan ve halen yürürlükte olan yasaların varlığı atılan temellerin sağlamlığının ve akılcılığının kanıtı niteliğindedir. Yüz yıl önce temelleri atılan modern tıp eğitimi programlarımızın içeriği, ülkemizin öncelikli sağlık sorunlarına odaklanmıştır ve günümüzde de bu anlayışın devamı niteliğinde Ulusal Çekirdek Eğitim Programları hazırlanmakta ve kullanılmaktadır. Ülkemizdeki tıp eğitimi ve tıp uygulamaları dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmektedir. Başlarda olduğu gibi tıp fakültelerini tercih eden öğrenciler ülkemizdeki en başarılı öğrenciler arasında yer almaktadır. Tıp eğitiminin yüz yıllık yolculuğunda bu konular ile gurur verici gelişmelerdir.

Ancak günlük işlerimiz içinde akademisyenler başta olmak üzere eğitim, sağlık ve tıp eğitimi tarihimizi bilmemek, tarihimize önemli katkıları

olan şahsiyetleri ve çalışmalarından haberdar olmamak, özel yaşam ve/veya ülke gündeminin içinde kaybolmak, tıp fakültesini tercihte puan bazlı yerleştirme nedeniyle mesleki aidiyet duygusu zayıf olan öğrencilerin yerleştirilmesi, bilgi üretiminin hızı, bilgi yükü ve çalışma alışkanlıklarının uygunsuzluğu nedeniyle tıp eğitiminde başarısızlık gibi zayıf yönlerimizin olduğunun da farkında olunmalıdır.

Oysa Cumhuriyet dönemi yükseköğretim/tıp eğitimi tarihimize ilişkin yolculuk bizlere Dünya çapında yarışabilecek bir tarihsel birikimimiz olduğunu göstermiştir. Tıp eğitim programlarımızı güncelleme çalışmaları ile zenginleştirebileceğimizi, hekim olmanın onur ve gururunu hatırlatacak mentorlarımız, rol modellerimiz ile birlikte olmanın mesleki aidiyet duygumuzu güçlendireceğini, kısacası eğitim ve sağlık alanındaki Cumhuriyetin kazanımları ile zayıf olan yönlerimizi güçlendirebiliriz.

Günümüzde liberal politikaların bireyi pek çok konuda sıkıştırdığı, yalnızlaştırdığı ve kendi içine hapsettiği, hekimlik mesleğine yönelik aidiyetimizi olumsuz etkileyen ekonomik ve politik tehditlerin olduğu, sağlık hizmeti sunulan ortamların şiddete açık olduğu ve hekimlerin örgütlenmede zayıf olduğu gerçeği de önümüzde aşmamız gereken tehditler olarak durmaktadır.

Ulusal Çekirdek Programı 2020'nin birinci bölümü tüm tıp fakültesi mezunlarının eğitim ile kazanması gereken yetkinlik ve yeterlikleri tanımlamaktadır. Tanımlanan yetkinliklerden biri de sağlık savunuculuğudur. Sağlık savunuculuğu yetkinliğini ancak ülke tarihimizi bilerek ve Cumhuriyetimizin kazanımlarını yaşatarak kazanabiliriz.

Geleceğin hekimleri için rehber, Cumhuriyet rejimi ve Atatürk'ün bize emanet ettiği devrimleridir.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

1. Özata M. Atatürk, Bilim ve Üniversite Ankara: TÜBİTAK; 2007.
2. Terzioğlu A. Cumhuriyet Dönemi Türk Tıbbına ve Tıp Eğitimine Kısa Bir Bakış. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları. 2002;(2): p. 269-307.
3. TBMM. Tıp Eğitimi Araştırma Raporu. Ankara.; 1991.
4. Flexner A. Medical Education in the United States and Canada. ABD: Carnegie Foundation; 1910.
5. Atatürk MK. Nutuk Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi; 1927.
6. Fişek N. Halk Sağlığına Giriş Ankara: Çağ Matbaası; 1983.
7. Evsile M. Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri (1923-1950). Kesit Akademi Dergisi. 2018; 4(13): p. 1-19.
8. Özata M. Bandırma Vapurunda Üç Hekim ve Samsun. [Online]. [cited 2023 Kasım 23. Available from: [HYPERLINK "https://astibder.org/2023/03/09/bandirma-vapurunda-uc-hekim-ve-samsun/"](https://astibder.org/2023/03/09/bandirma-vapurunda-uc-hekim-ve-samsun/) <https://astibder.org/2023/03/09/bandirma-vapurunda-uc-hekim-ve-samsun/> .

9. Ersevinç M. Atatürk Araştırma Merkezi. [Online].; 2021 [cited 2023. Available from: [HYPERLINK "atam.gov.tr" atam.gov.tr](https://atam.gov.tr) .
10. Bayram SD. Sağlık Kamu Hizmetinin Dayanağı Olan Ve Sağlık Hakkını Güvence Altına Alan Düzenlemeler İle İlkeler. YBHD. 2021;(2): p. 175-240.
11. Aksakal Hİ. Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2017; 27(1): p. 219-231.
12. Maarif Vekilliği. İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor. İstanbul.; 1939.
13. Widmann H. Atatürk Ve Üniversite Reformu İstanbul: Kabalcı Yayınevi; 2010.
14. Schwartz P. Kader Birliği 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları İstanbul: Belge Yayınları; 2003.
15. Akar N. Bozkır Çocuklarına Bir Umut: Dr. Albert Eckstein İstanbul: Güner Yayıncılık; 2008.
16. Toplum Hekimliğine Gönül Verenler – 20: Ord. Prof. Albert Eckstein: Çocukların Peşinde Anadolu. Çalışma Ortamı Dergisi. 2015;(142): p. 20-22.
17. Atatürk Ansiklopedisi. Marshal Planı. [Online].; 2022 [cited 2023 Kasım 23. Available from: [HYPERLINK "https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plan/" https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plan/](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plan/)
18. Bülbül B. Marshall Planı Ve Türkiye'de Uygulanışı 1948-1957 Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi; 2006.
19. Ak S. Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Sağlık Politikaları. ASHD. 2021; 20(1): p. 28-36.
20. Dirican R. Dr. Behçet Uz (1893-1986) ve Ulusal Sağlık Planı. Toplum ve Hekim. 2001; 16(6): p. 465-467.
21. Arslan A. Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Türkiye'de Siyaset Ve Üniversite. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları. 2002;(2): p. 41-83.
22. Kılıç R. Türkiye'de Yükseköğretimin Kapsamı ve Tarihsel Gelişimi. Dumlupınar Dergisi Sosyal Bilimler Dergisi. 1999;(3): p. 289-310.
23. Şahin A. 27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrasında 13 Kasım 1960 Tasfiyesinin Analizi Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi; 2019.
24. Kılın T, Kalaycı İ. İki Darbe Arası Dönemde Türkiye'de Üniversiteler (1960-1980). Kafdağı. 2020; 5(2): p. 191-211.
25. YÖK. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu. [Online].; 1981 [cited 2023. Available from: [HYPERLINK "www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf" www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2547.pdf) .
26. TBMM. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. [Online].; 1982 [cited 2023. Available from: [HYPERLINK "https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf" https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf) .
27. Ulusoy Ö, Bora T. 1402'den KHK'lara: KHK'lılar - Bir Muhasebe. [Online].; 2019. Available from: [HYPERLINK "https://birikimdergisi.com/guncel/9726/1402-den-khk-lara-khk-lilar-bir-muhasebe-1" https://birikimdergisi.com/guncel/9726/1402-den-khk-lara-khk-lilar-bir-muhasebe-1](https://birikimdergisi.com/guncel/9726/1402-den-khk-lara-khk-lilar-bir-muhasebe-1) .